losse nummers € 6,00

schrift

234

jaargang 39 • nummer 6 • december 2007

Het boek Rechters

schrift

schrift
tweemaandelijks tijdschrift over de Bijbel
ISSN 0167-3114
nummer 234 / december 2007

Uitgave
Gooi en Sticht / Kok, Kampen

Redactie
Gerard van Broekhuizen,
Lut Callaert (redactiesecretaris),
Geert Van Oyen,
Ellen van Wolde (hoofdredacteur)
Annemarieke van der Woude

Illustratieredactie
Lambert van Gelder

Illustraties
Bas van Iersel (195, 212)

Redactieadres
Schrift, t.a.v. Ellen van Wolde
Faculteit Geesteswetenschappen
Universiteit van Tilburg
Postbus 90153
5000 LE Tilburg
E-mail schrift@uvt.nl

Administratieadres
Gooi en Sticht
Postbus 5018, 8260 GA Kampen
Fax (038) 331 17 76
E-mail abonnementen@kok.nl

Abonnementen
met ingang van de jaargang 2008
gewoon jaarabonnement
Nederland € 32,50 / België € 36,00 /
andere landen in Europa € 43,00 /
overige landen € 45,00
studentenabonnement
€ 26,00
losse nummers
€ 6,00 (plus verzendkosten)
gebonden jaargang
€ 47,50 (plus verzendkosten)
bibliotheekabonnement
(abonnement plus gebonden jaargang)
€ 70,00

Betalingen
Abonnees ontvangen aan het begin van het jaar een acceptgiro

Omslagillustratie: Van links naar rechts Jaël (met hamer en tentpin), Debora en Barak door Salomon de Bray (1597-1664)

Ten geleide

In de nacht van 10 op 11 april 1934 werd het schilderij 'De Rechtvaardige Rechters' gestolen. Dit met olieverf beschilderde eikenhouten paneel maakt deel uit van 'Het Lam Gods', een drieluik dat door de gebroeders Van Eyck in 1432 werd afgerond. Tot op de dag van vandaag is dit paneel onvindbaar, en kijken we in de Sint-Baafskathedraal van Gent naar een reproductie. Met enige regelmaat halen 'De Rechtvaardige Rechters' nog steeds de kranten, want ook na zeventig jaar blijft deze beruchte kunstdiefstal een onopgeloste thriller.
Peter Schmidt schrijft in zijn boek 'Het Lam Gods' dat de makers met 'De Rechtvaardige Rechters' de rechtvaardige bestuurders en leiders bedoelen die door hun onberispelijke levenswandel mogen toetreden tot de hemelse glorie. Welke personen worden uitgebeeld door de tien ruiters in rijke gewaden? Ook dit is een raadsel. Zowel regerende heersers als magistraten worden genoemd, maar ook de gebroeders Van Eyck zelf horen tot de gegadigden.

Wie in ieder geval niet door de schilders zijn afgebeeld, zijn de kleine en grote rechters uit het Oude Testament. In het boek Rechters lezen we over hen, hoe ze aangesteld werden en op welke wijze ze hun functie invulden. Of ze 'rechtvaardig' waren, wordt aan de lezer overgelaten. De auteurs van deze aflevering van *Schrift* laten ons kennismaken met verschillende visies op dit boek. Gaat het hier louter om een aaneenschakeling van verhalen of is het boek Rechters meer dan een ketting?

Lut Callaert, redactiesecretaris

Inhoud

Jan-Wim Wesselius	Een overzicht van het boek Rechters	183
Aarnoud van der Deijl	De grote ego's van de kleine rechters	189
Ellen van Wolde	Moord in de afgesloten kamer	195
Piet van Midden	Dromen van een koning Gideon/Jerubbaäl in het boek Rechters	200
Klaas Spronk	Over Danieten, Levieten en Benjaminieten Structuur en plaats van Rechters 17-21	204
Yairah Amit	Het boek Rechters: meer dan een ketting?	209
Geert Van Oyen	*Boekbespreking*	213
	Index van jaargang 39 (2007)	215
Gerard van Broekhuizen	*Naschrift*: Kracht in kwetsbaarheid	216

Personalia

– Yairah Amit is hoogleraar Hebrew Bible Studies aan de afdeling Hebrew Culture Studies van Tel Aviv University in Tel Aviv.
– Gerard van Broekhuizen is theoloog.
– Aarnoud van der Deijl is predikant van de Protestantse gemeente te Oost-Souburg.
– Piet van Midden is docent Hebreeuws aan de faculteit Katholieke Theologie van de Universiteit van Tilburg.
– Klaas Spronk is hoogleraar Oude Testament aan de Protestantse Theologische Universiteit te Kampen.
– Jan-Wim Wesselius is universitair hoofddocent Semitische Talen aan de Protestantse Theologische Universiteit te Kampen.
– Ellen van Wolde is hoogleraar Oude Testament en Hebreeuws aan de faculteit Geesteswetenschappen van de Universiteit van Tilburg

Klaas Spronk

Over Danieten, Levieten en Benjaminieten

Structuur en plaats van Rechters 17-21

In de gruwelijke verhalen uit de hoofdstukken 17-21 komen geen rechters voor. We lezen dat er geen koning was in die dagen en ieder deed 'wat goed was in zijn ogen'. Een roep om een centraal koninklijk gezag?

De verhalen

De laatste vijf hoofdstukken van Rechters, die bijna een kwart van het hele boek beslaan, zijn en staan slecht bekend. Misschien is het goed ze – voordat u verdergaat met de nu volgende poging om ze in een verhelderend breder verband te plaatsen – eens rustig door te lezen. Het is op het eerste gezicht een vreemd samenraapsel van bizarre en soms gruwelijke verhalen.

In Rechters 17-18 gaat het over Micha, diens moeder, een Leviet en de stam Dan. Dit verhaal is heel regelmatig opgebouwd in acht delen. Steeds is er eerst een vertelling en daarna een gesprek tussen de hoofdrolspelers.

17,1-6	Micha en zijn moeder richten een eigen heiligdom in (gesprek in 17,2.3)
17,7-13	Micha neemt een Leviet in dienst en wijdt hem tot priester (gesprek in 17,9.10)
18,1-6	Vijf Danieten verkennen het land en krijgen een orakel van de Leviet (gesprek in 18,3-6)
18,7-10	De Danieten doen verslag aan hun stamgenoten (gesprek in 18,8b-10)
18,11-16	Zeshonderd Danieten trekken op, samen met de verkenners (gesprek in 18,14)
18,17-20	De verkenners nemen de heilige voorwerpen en de Leviet mee (gesprek in 18,18.19)
18,21-26	Micha probeert tevergeefs de Danieten tegen te houden (gesprek in 18,23-25)
18,27-31	De Danieten nemen Laïs in.

In hoofdstuk 19 begint dan een nieuw verhaal, maar het is wel gekoppeld aan het voorafgaande. Opnieuw gaat het namelijk over een Leviet, en opnieuw is de plaats van handeling aanvankelijk het gebergte Efraïm.
Vergelijken we het eerste vers van hoofdstuk 19 met de eerste verzen van de voorafgaande twee hoofdstukken, dan zien we bovendien dat de aanvangswoorden hier samengenomen zijn.

17,1	'Er was een man ...'
18,1	'In die dagen was er geen koning in Israël'
19,1	'In de dagen dat er geen koning was in Israël, was er een man ...'

Nu volgt een vreselijk verhaal, maar het zit – literair gezien – wel weer mooi in elkaar. Als we letten op de vele aanduidingen van plaats en tijd, zien we een concentrische structuur:

A	(19,1.2)	Inleiding: een vrouw loopt weg bij haar man en gaat naar haar vader in Betlehem
B	(19,3)	De man gaat op reis naar Betlehem met een knecht en met ezels
C	(19,4-9)	Hij wordt gastvrij onthaald; gesprekken over langer verblijf
D	(19,10-15a)	Reis met ezels en vrouw langs Jebus naar Gibea
C'	(19,15b-28a)	Hij wordt ongastvrij onthaald in Gibea; discussie met belagers
B'	(19,28b)	Terugreis met ezel en vrouw
A'	(19,29.30)	Afsluiting: de vrouw wordt in stukken rondgezonden aan alle stammen van Israël

Binnen het centrale gedeelte D is opnieuw een concentrische structuur waarneembaar. Na de inleiding dat ze in de buurt van Jebus (met de nadere verklaring 'dat is Jeruzalem') waren gekomen, volgt een herhaling van de plaatsaanduiding, nu gecombineerd met een tijdsbepaling. Die komt aan het eind terug met een andere plaats. Daartussenin staat aangegeven wat het verschil tussen beide plaatsen uitmaakt.

A	(19,11a)	Ze komen dicht bij Jebus, terwijl de zon laag gedaald was

B (19,11b) Voorstel van de knecht: laten we overnachten in Jebus
C (19,12) Afweging van de heer: We kiezen niet voor een vreemde stad
B' (19,13) Voorstel van de heer: laten we overnachten in Gibea
A' (19,14) Ze trekken verder naar Gibea, waar de zon ondergaat

Deze structuur, die ook duidelijk wordt aangegeven door woordherhalingen, geeft te denken. Zij wijst erop dat het in dit verhaal niet alleen gaat om de vreselijke moord op de vrouw, maar ook om de plaats waar deze geschiedt. Als die heer had geluisterd naar zijn knecht, en gekozen had voor Jebus, zou het allemaal anders gelopen zijn.

Intussen gaat het verhaal in al zijn hardheid door in een bijna niet te stoppen spiraal van geweld. Het begint met de samenkomst van alle Israëlieten, van het uiterste noorden tot het uiterste zuiden. Zoals gebruikelijk wordt dat aangegeven met 'van Dan tot Berseba'. Zo kort na het verhaal van de vestiging van de stam in het noorden is dat meer dan zomaar een uitdrukking. Je zou kunnen zeggen dat in Rechters 18 de vestiging van de Israëlieten in het land nu is voltooid. Het droevige is dat dit alles door onderlinge twist meteen al op het spel staat. Het eindigt in hoofdstuk 21 na een aantal zeer bloedige veldslagen met een dubbele maagdenroof, die opmerkelijk genoeg doet denken aan het voorstel dat om te beginnen aan de dreigende boosdoeners in Gibea was gedaan, namelijk om hun lusten bot te vieren op de maagdelijke dochter van de heer des huizes (19,24). Op dit vreselijke wanhoopsvoorstel waren ze niet ingegaan. Ze wilden meer. Dat hadden ze dan ook gekregen, en dat werd de aanleiding tot de overmaat aan zinloos geweld. Hoe zinloos dat was, blijkt wanneer het einde zo sterk doet denken aan het begin. Men is er alleen maar slechter op geworden; er zijn slechts verliezers.

In het verhaal over de strijd van de Israëlieten tegen de stam Benjamin valt op dat er voortdurend geteld wordt. Het begin is duizelingwekkend: vierhonderdduizend man. Zo'n groot leger waren we in dit boek nog niet eerder tegengekomen. De verzamelde stammen onder leiding van Barak hadden volgens hoofdstuk 4 niet meer dan tienduizend man op de been gebracht. Zoals in 20,10 omstandig wordt uitgelegd, is dit tien procent van de mannelijke bevolking. Ondanks deze overmacht lijden de Israëlieten twee keer een gevoelige nederlaag, waarbij eerst tweeëntwintigduizend en later nog eens achttienduizend man sneuvelen: tien procent van het totale leger. Inmiddels kan men ook al tellen hoeveel keer God zijn fiat gegeven had voor de strijd. Om te beginnen had hij aangegeven dat Juda voorop moest gaan (20,18). Dat klonk vertrouwd, want zo had hij het ook bevolen aan het begin van het boek (1,2). Toen was het goed gegaan, nu niet. Opnieuw vraagt men God, en weer geeft hij het sein voor de aanval (20,23). Wanneer dat opnieuw niet tot succes leidt, wendt men zich voor de derde keer tot God. Nu wordt de raadpleging uitgebreider beschreven, met vermelding van het heiligdom (de ark) en de priester (Pinechas, zoon van Eleazar, zoon van Aäron; 20,27-28). Deze keer geeft God behalve toestemming ook de belofte van de overwinning. Die wordt dan ook behaald. Het wordt uitgebreid verteld, waarbij duidelijk wordt dat de zege behalve aan God ook aan de eerder door Jozua bij Ai (Jozua 8) beproefde tactiek te danken is. Het kost vijfentwintigduizend Benjaminieten het leven. Zeshonderd weten het vege lijf te redden door de bergen in te vluchten. En dan komen de Israëlieten weer tot bezinning. Ze gaan opnieuw tellen en beseffen dat het gevaar dreigt dat ze in de toekomst te vroeg moeten ophouden wanneer ze de stammen van Israël tellen. Ze zullen die ene, die ze zojuist gedecimeerd hebben, gaan missen. Twee keer zeggen ze het: die ene stam willen we niet missen (21,3.6).

Om het voortbestaan van de ene stam te verzekeren gaan ze op zoek naar die ene andere stam die gepakt kan worden op gebrek aan medewerking (21,8). Ze vinden geen stam, maar een stad: Jabes. De inwoners daarvan worden zonder pardon gedood, met uitzondering van de maagden. Die zijn voor de Benjaminitische overlevenden. Men telt er vierhonderd. Dat is nog niet genoeg. De rest mogen ze roven uit de deelnemers aan een feest voor de God van Israël bij het heiligdom te Silo. Die meisjes zijn – zo mag men met de nodige ironie vaststellen – dus ook gegarandeerd van het juiste geloof. Toen ging iedereen weer naar huis, ook de Benjaminieten. Die herbouwden hun verwoeste steden, ook Gibea, dat nog een belangrijke rol zou gaan spelen in de komende geschiedenis van de koningen.

De verhalen binnen het boek Rechters

In Rechters 17-21 komt geen enkele rechter voor. Simson was voorlopig de laatste, en na hem zullen alleen nog Samuël en zijn zonen deze titel in de betekenis van politiek en militair leider dragen. In deze

Simson en Delila door Albrecht Dürer

hoofdstukken ontbreekt ook het voor het boek Rechters zo kenmerkende schema van afvalligheid, straf door God, roepen om bevrijding en de verlossing door een rechter. Op verschillende manieren zijn er echter verbindingen met het voorafgaande die duidelijk maken dat het goed is deze verhalen te lezen als een vervolg op wat eerder over de rechters in Israël verteld is. In Rechters 17-18 gaat het over de stam Dan, en daartoe behoorde ook Simson. De trektocht naar een nieuwe woonplaats begint in het gebied waar Simson opgroeide: tussen Sora en Estaol (18,2). Aan het slot van hoofdstuk 13 wordt dat genoemd als de plaats waar de Danieten 'hun tenten hadden opgeslagen'. Op dat moment was dus al duidelijk dat hun verblijfplaats daar tijdelijk was. In ieder geval had Simsons optreden, wat dit betreft, weinig opgeleverd. Het is ook schrijnend dat de plaats waar Simson werd begraven ('tussen Sora en Estaol'; 16,31) dus niet tot het erfdeel van Dan behoorde.

Een onopvallende, maar niet onbelangrijke verbinding tussen hoofdstuk 17 en de voorafgaande geschiedenis van Simson kan men zien in de eerste woorden van 17,1: 'Er was een man uit ...'. Zo begon het ook in 13,2. Die uitdrukking kom je in het Oude Testament zo verder alleen nog maar tegen in Rechters 19,1; 1 Samuël 1,1; 9,1; 2 Samuël 21,20; 1 Kronieken 20,6. Het geeft aan dat we aan het eind

van het boek Rechters en het begin van de boeken Samuël te maken hebben met een doorlopend verhaal.

Er is nog een opmerkelijke parallel tussen het verhaal over Micha en zijn moeder in hoofdstuk 17 en de geschiedenis van Simson en Delila. Micha's moeder had op een of andere wijze de beschikking over de grote som van elfhonderd zilverstukken. Dat is exact het bedrag dat Delila gekregen had voor haar verraad van Simson (16,5). Volgens sommige vroege uitleggers zou het hier zelfs om dezelfde vrouw gaan. De als pseudo-Philo aangeduide schrijver van het geschrift *Bijbelse Oudheden* uit de eerste eeuw van onze jaartelling noemt haar Dedila. Dat zal ongetwijfeld ook met deze associatie te maken hebben. Zo wordt in Rechters 17 een lijn doorgetrokken, en hoeft het ons niet te verbazen dat er met zo'n bedrag weinig goeds gedaan wordt. Het levert net als in het voorafgaande hoofdstuk bedrog op en leidt later tot afgoderij.

Er gebeurt dus van alles wat betiteld kan worden als 'kwaad in de ogen van JHWH'. In de voorafgaande hoofdstukken was dat een opmaat voor de straf van God, die hen overgaf in de macht van andere volken. Die straf blijft uit. Er wordt slechts opgemerkt dat er in die dagen geen koning was in Israël en dat iedereen deed 'wat goed was in zijn ogen' (17,6 en 21,25; de opmerking over de afwezigheid van een koning wordt ook herhaald in 18,1 en 19,1). Van andere volken hebben zij ook niets te duchten; andersom wel, zoals de bevolking van Laïs ondervindt (18,27). De bedreiging komt nu niet van buitenaf, maar van binnenuit. Het is de omgekeerde wereld. Dat wordt helemaal duidelijk als we letten op de overeenkomsten tussen de broederstrijd en de aanvankelijke strijd tegen de andere volken. Aan het begin van het boek Rechters wil men nog goedgemoed in de sporen treden van Jozua. 'Wie zal het eerst optrekken tegen de Kanaänieten om met hen te strijden', zo klinkt de vraag in 1,1. Het antwoord is: Juda. In 20,18 klinkt dezelfde vraag, maar nu gaat het om een andere vijand: 'Wie van ons zal het eerst ten strijde trekken tegen de Benjaminieten?' Ook het antwoord is hetzelfde: laat Juda voorop gaan. Aan het begin van het boek Rechters blijkt dat er van de goede voornemens niet veel terechtkwam. Het volk krijgt een goddelijk verwijt dat het zich te veel inlaat met de andere volken en hun afgoderij. Daarop breekt men uit in geween (2,1-5). Datzelfde volkbrede geween komen we nu ook weer tegen wanneer de gezamenlijke strijd tegen Benjamin bitter tegenvalt (20,26). Het stemt inderdaad wel erg treurig wanneer men ziet in wat voor situatie het volk Israël nu terecht is gekomen. En men wordt er ook niet vrolijker van wanneer de Benjaminieten vernietigend zijn verslagen. Wanneer men inziet wat het gevolg van de strijd is, breekt het volk opnieuw uit in luid geween (21,2). Men roept klagend tot God: 'Waarom, JHWH, God van Israël, is dit gebeurd in Israël?' Ze krijgen geen antwoord, want dat is aan het begin al gegeven, en het wordt aan het slot nog eens herhaald: omdat er geen goede leiding was. De rechters waren, zoals beschreven in het naar hen genoemde boek, dan misschien niet in alle opzichten zulke voorbeeldige leidslieden, het moge inmiddels duidelijk zijn dat het zonder hen volstrekt misgaat.

De verhalen als inleiding op de koningen

Wie Rechters 17-21 leest als verhalen die duidelijk maken hoe goed het is dat er een centraal koninklijk gezag komt in Israël, moet nog eens goed kijken. Er zit namelijk ook heel veel kritiek in verborgen op koningen die niet deugen. De verhalen over die koningen zullen nog volgen in de komende boeken Samuël en Koningen, maar het heeft er alle schijn van dat de schrijver van Rechters 17-21 ze als bekend veronderstelt. Wat hier wordt verteld, weerspiegelt iets van datgene wat zal gebeuren wanneer er wel een koning is in Israël. Het is onheilspellend, maar het geeft ook criteria voor een juiste beoordeling.

De verwijzingen in de hoofdstukken 19-21 naar de eerste koning, Saul uit het benjaminitische Gibea, zijn overduidelijk, maar ook het verhaal over Micha en het heiligdom dat uiteindelijk in Dan terechtkwam, verwijst naar een bekende latere koning, namelijk Jerobeam. Die is vooral bekend vanwege de instelling van nieuwe heiligdommen in Betel en Dan. Dat wordt hem door de schrijver van de boeken Koningen zwaar aangerekend. Hij wordt gebrandmerkt als de zondige koning bij uitstek. Latere koningen worden aan hem gemeten: of ze al dan niet afwijken van de zonden die Jerobeam had bedreven. Hij wordt steeds 'zoon van Nebat' genoemd, maar hij heeft zijn vader waarschijnlijk niet of nauwelijks gekend. Aan het begin van zijn optreden wordt hij samen met zijn moeder Serua genoemd, waarbij wordt aangetekend dat zij weduwe was (1 Koningen 11,26). Het gebeurt in de boeken Koningen zelden dat de moeder van de koning genoemd wordt, en alleen van de moeder van Jerobeam wordt gezegd dat zij weduwe is. Het feit dat de vader van Micha in Rechters 17 niet wordt genoemd, kan als een verwij-

zing naar die bijzondere familieomstandigheid van Jerobeam worden opgevat. Het wordt in Rechters 17 nog eens versterkt doordat Micha de door hem als priester aangestelde Leviet als zijn vader wil beschouwen (vers 10). Dat heeft iets potsierlijks, omdat de Leviet nadrukkelijk als jongeling wordt beschreven.

In het tamelijk willekeurige aanstellingsbeleid van Micha (eerst zijn zoon, later een toevallig voorbijkomende Leviet) kunnen we ook een voorafschaduwing zien van het latere verwerpelijke optreden van Jerobeam. Eerst stelde hij in zijn tempels allerlei onbevoegde mensen aan: 'uit alle kringen van het volk, die niet tot de Levieten behoorden' (1 Koningen 12,31). In een tweede ronde zijn wellicht ook Levieten betrokken: 'Wie het begeerde, die wijdde hij, zodat hij tot priester van de hoogten werd' (1 Koningen 13,33). Voor de goede verstaander is het inmiddels duidelijk: in Micha zien we al iets van de latere koning Jerobeam. In dit verhaal wordt hij neergezet als een dief en een slechte dienaar van JHWH. Niet voor niets wordt de naam van Micha in het Hebreews eerst voluit met de godsnaam geschreven, Michajehu, maar ontbreekt die directe verwijzing naar JHWH in zijn naam vanaf vers 5, en heet hij voortaan slechts Micha. Hij blijkt daarbij ook nog zwak te zijn en laat zich simpelweg de mond snoeren wanneer hij op zijn beurt bestolen wordt (18,19). Een weinig vleiend beeld voor een koning.

Het wordt nog erger wanneer in de volgende hoofdstukken de komende koning Saul op de korrel wordt genomen. Om te beginnen wordt zijn geboorteplaats Gibea, in het gebied van de stam Benjamin, vergeleken met Sodom. Dat is een manier van uitschelden die we ook kennen van de profeet Jesaja, wanneer hij zich keert tegen de leidslieden van Jeruzalem. Hij spreekt ze aan met 'bestuurders van Sodom' en 'volk van Gomorra' (Jesaja 1,10). In Rechters 19 worden de inwoners van Gibea neergezet als mensen die, net als de Sodomieters in Genesis 19, maling hebben aan de plicht van gastvrijheid en zich willen vergrijpen aan de vreemdelingen in hun stad.

In 1 Samuël 11 wordt als een eerste heldendaad van koning Saul beschreven dat hij de stad Jabes verlost uit de hand van de Ammonieten. De manier waarop hij de stammen ertoe overhaalt deel te nemen aan de strijd, is vergelijkbaar met de manier waarop de man uit Rechters 19 zijn medestanders uit heel het land voor de wraakactie tegen Gibea mobiliseert. Ze snijden respectievelijk een span runderen en de verkrachte vrouw in stukken en sturen die rond. Het levert Saul eveneens een aanzienlijk leger op van driehonderddertigduizend man. Daarmee bevrijdt hij Jabes, en de bevolking blijft hem daarvoor dankbaar. Wanneer Saul later sneuvelt, en zijn lijk aan een stadsmuur wordt gehangen, bewijzen de bewoners van Jabes hem de laatste eer door hem een fatsoenlijke begrafenis te geven. In Rechters 21 komt Jabes er heel wat minder goed van af. Daar worden de bewoners afgeschilderd als lafaards die zich gedrukt hielden in de strijd tegen de Benjaminieten en daarvoor zwaar werden gestraft.

De boodschap van de slothoofdstukken van het boek Rechters is duidelijk: ook wanneer er een koning komt, zijn daarmee het recht en het welzijn van het volk nog niet verzekerd. Koningen kunnen tegenvallen, en als je de kans krijgt, moet je wel kiezen voor de goede koning. Midden in het middelste hoofdstuk van Rechters 17-21 wordt dat aangegeven. Hierboven is al duidelijk gemaakt dat hoofdstuk 19 is gestructureerd rondom de kern in de verzen 10-15. Daarin maakt de reiziger de noodlottige afweging dat hij en de zijnen maar beter niet in Jebus, maar in Gibea kunnen overnachten. Achteraf blijkt dat de verkeerde keuze te zijn geweest. Hadden ze maar in Jebus overnacht! 'Jebus – dat is Jeruzalem', zo wordt verklaard in vers 10. Jeruzalem, dat is de plaats die de Judeeërs wel (Rechters 1,8), en de Benjaminieten niet (1,21) konden veroveren. Het is de plaats waar koning David, uit de stam Juda, zijn koninkrijk zou stichten. Zo'n koning 'naar Gods hart' (1 Samuël 13,14), daar mag je naar uitzien.

Literatuur

– Uwe F.W. Bauer, 'Richteren 17-18 als "anti-verhaal" van teksten uit Genesis – 2 Koningen', *Amsterdamse Cahiers voor de exegese van de Bijbel en zijn tradities* 19 (2001), 139-157;
– Lidwien M.A. van Buuren, 'Het raadsel van de "bijvrouw" te Gibea in Richteren 19', *Amsterdamse Cahiers voor de exegese van de Bijbel en zijn tradities* 19 (2001), 159-175;
– Raymond de Hoop, 'Saul the Sodomite. Genesis 18-19 as the Opening of a Polemic Triptych on King Saul', in: Ed Noord en Eibert Tichelaar (redactie), *Sodom's Sin. Genesis 18-19 and its Interpretations* (Themes in Biblical Narrative 7), Leiden 2004, 17-26;
– Andrew D.H. Mayes, 'Deuteronomistic Royal Ideology in Judges 17-21', *Biblical Interpretation* 9 (2001), 241-258;
– Heinz-Dieter Neef, 'Michas Kult und Jahwes Gebot. Jdc 17,1 - 18,31', *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft* 116 (2004), 206-222.